

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. дн Румяна Дамянова, утвърдена като член на научно жури
със заповед РД-38-134/6 март 2024,
за дисертационния труд на проф. дн Магдалена Панайотова-Костова
за присъждане на научната степен „доктор на науките“
по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по
(Методика на обучението по литература)
на тема:**

**СЪВРЕМЕННИ ЛИНГВОДИДАКТОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА
ПРОДЪЛЖАВАЩАТА ПОДГОТОВКА НА УЧИТЕЛИТЕ ПО БЕЛ**
Дисертацията съдържа 391 стандартни страници и 302 библиографски единици. На
разширено заседание на катедра „Хуманитарни науки“ при ДИУУ, проведено на 28
.02.2024 г., дисертационният труд е обсъден и допуснат до публична защита

Ще цитирам една мисъл на проф. Магдалена Панайотова от Увода на нейния дисертационен труд, която може да служи като методологическа основа на размишленията, тезисите и анализите, които предлага: „Днес, десетилетия след началото на прехода, с изключение на модернизирването на училищата и нахлуването на новите технологии, корпусът на литературния материал не е много променен, нито пък начинът на преподаването му, което се съизмерва с доверяването на „опита еталон“. Не са решени и основните проблеми на знаенето като репродуктивен модел, миметичността на преподаването на литература, за което алармират педагози“ (с. 4). Тази позиция, заявена още в началото на изследването, разкрива завидна академична подготвеност и богат научен и преподавателски опит. Представеният в нейната автобиография внушителен научен актив очертава респектираща компетентност както в посока на избора на изследователски теми, така и в прагматиката на обучението по български език и литература, като немалкото публикации – с вече утвърдено публично битие – очертават канавата, върху която се стабилизира предлаганият дисертационен труд.

Предлаганият за научна защита труд на тема – „СЪВРЕМЕННИ ЛИНГВОДИДАКТОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ПРОДЪЛЖАВАЩАТА ПОДГОТОВКА НА УЧИТЕЛИТЕ ПО БЕЛ“ – може да бъде разгледан в три основни посоки, които разкриват изследователските умения на проф. М. Панайотова:

- Концептуализация;
- Литературоведска компетентност;
- Проспективно мислене.

Проследяването на тези три посоки, защитени в труда, ще очертае възможностите на изследователския подход на М. Панайотова, но и границите, поставени от установения педагогически опит и от самия емпиричен материал в съзвучие с предлаганите образователни програми.

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯТА. Тя оцелостява проблемните полета, зададени от темата на дисертационния труд. Впечатлението, което се налага от прочитане на труда, е, че той ясно очертава дискуссионните теми в работата по реализиране на образователните програми: за възможния диалог ученик-учител в равнопоставени позиции, видян като „безпокойство“ и „как да направим задължителното интересно“ (с. 9), както и включването на ученика като „диалогизиращия Друг“; за умението да се представя интерпретацията на изучавания материал интригуващо, за да бъде стимулиран ученикът сам да мисли и да изгражда своите тези или сам да може да избира интерпретациите, които се предлагат; за основополагащия въпрос „какъв образователен продукт искаме да създадем като общесатво“ (с. 10) и очакваната му реализация; за утвърждаване на разбирането, че в образователния процес субектите са двама – учител и ученик, съответно и отговорността е споделена, и др.

Концептуализацията на мащабния замисъл за адекватна динамична промяна в образователния дискурс обхваща и основателните наблюдения на известни изследователи методици, предложени от М. Панайотова: за маниера на „минимализиране“ на материала от университетските дисциплини и пренасянето му в училищата (Берковска); за предложената от Р. Йовева класификация на методите на литературното образование: метод на интерпретация, съпоставителен метод, историко-типологичен метод (с. 8); за мнението, че един от важните резултати на литературното обучение е „да се снесе опозицията знаещ учител–незнаещ ученик“ (А. Дамянова); доколко и как „лингводидактологията е призвана да актуализира вижданията си за функциите на своята система от класически образователни субекти и ценности, като ги превърне в активни участници“ (Д. Веселинов) и др.

Сред концептуално представените от М. Панайотова аспекти на проблема за образователния модел в българските училища е и важният въпрос за преодоляването или постепенното игнориране, видян от нея като „опит за бягство от литературноисторическия подход“, който разкрива сериозни пропуски: отсъствието на ясна парадигма в съзнанието на ученика за постъпателната последователност на литературните епохи и явления, което е

заявено в актуалните програми за обучение. Този сложен казус има своята аргументация в категорично изявеното от М. Панайотова мнение, че, игнорирайки го „се губи проекцията на историческата епоха чрез литературната творба, което е една от целите на литературните компетентности“ (с. 5-6). В синхрон с такива наблюдения са и изложенията на с. 11 в труда „умения на съвременния учител: да стимулира интерактивност на обучавания, да структурира алгоритми, да използва електронните ресурси и социалните медии..“ и т.н.

Проследявайки логическото разгръщане на наблюденията за иновативно реализиране на съвременния образователен процес, естествено М. Панайотова формулира и основната задача на своя труд: „текстът осъществява модел на преподаване-комуникиране, свързан с новите потребности на литературното образование и новите социокултурни особености на времето по отношение на темите от новата и съвременната литература: модели на четене през определен набор от текстове. Тези модели предполагат в най-голяма степен свобода, провокация, активност и любопитство“ (с. 13). Така тя достига и до основния извод: „Книгата живее в конкурентна среда и новите средства за информация. Мрежата и нейните възможности, в които слово, музика и визия влизат във взаимодействие, се превръщат в основни в процеса на обучение по литература“ (с. 9).

Основателно още в Увода към труда е формулирана и основната цел на изследването, съобразена с ДОС на УС – „да предложи корпус от методически решения и да очертае характеристиките на литературната компетентност като образователен резултат в диалога на равноправни субекти учител-ученик, като се полагат модели, в които общуването с литературата е видно нелинейно, многогласно, провокативно осмисляне на литературната творба“ (с. 12).

Важен аспект на концептуализирането на проблема за иновативните методи на съвременното обучение по литература е изложеното в „Съдържание“ като 1. „Класика, канон и съвременност“. Определянето на понятията изгражда един много зрял и премислен текст, в който се обединяват преподавателски опит, академична информираност, иновативен подход към явленията и компетентност. В тяхното разкриване проличава и професионализмът на М. Панайотова, създаден и от опита, и от научното школуване. Убеждението, изразено още в първите редове на тази част, че „отношението на всяка епоха към понятието класика определя и чертите на епохата, нейната физиономичност“ (с. 18) – става основополагащ постулат за разкриването на разбиранията за класика, канон и

съвременност. Добро впечатление прави и позоваването на авторитетни източници на научно представяне като продукцията на издателства от ранга на Routledge и Garland. Много важен аспект в тази част е и проследяването на разбирането на българското литературознание за канона, проявено през последните две десетилетия, за преосмислянето на литературния канон, за творбите „извън канона“, точно определени от Пламен Дойнов като „алтернативния канон“.

С постулата „класиката е жива“ и проникнала във всяка сфера на съвременната култура – се очертава и един друг важен проблем в съвременното литературознание, който получи през последните 10-ина години много интересни интерпретации. Това е формулировката, дадена от проф. Клео Протохристова – смятам, че тя има място в тази част от труда и препоръчвам да бъде включена – за „литературните години“ в българския литературен развой. Тази идея бе подхваната от НБУ, от М. Неделчев и Пл. Дойнов, развита в няколко отделни издания, с което именно разбирането за класика и за канон получи нова и много интересна интерпретация, а също така навлезе, чрез емблематични техни изследвания, и в корпуса на университетското образование, а се среща нерядко и в гимназиалното преподаване на отделните автори; намери своите аудитории и в немалко научни форуми. В тази посока е и формулираното като тезис твърдение на М. Панайотова, че класиката е „всеобщ комуникационен код“ – бих допълнила и един вид културен език на „взаимното разбиране“ според термина на Фердинанд Тюниес.

Свое място в тази част намира и въпросът за женското писане, който М. Панайотова умело вплита в представите за съвременното виждане на литературния процес. Бих препоръчала в тази част да се посочат и някои от емблематичните издания, които именно оформиха представата за женското писане още от Българското възраждане: книгата на М. Младенова за Елена Мутева и сборника, подготвен от Дойнов, за Станка Николица Спасо-Еленина, сборника „Майки и дъщери“, книгата на Н. Капралова „И ще господарува мъжът ти над теб.. Архив на Елисавета и Христо Караминкови“ (2013) , изследването на Кр. Даскалова.

ЛИТЕРАТУРОВЕДСКАТА КОМПЕТЕНТНОСТ. Тази посока на представяне на проблема за съвременното обучение по литература в труда показва именно академичните умения на М. Панайотова, разкрити чрез тезисите и анализите на „Златната“ класика за допълнителна или продължаваща подготовка на учителите по БЕЛ“ (съответно ч. 2), „Нова

класика в помощ на учителите нот гимназиалния курс“ (ч. 3) и „Извън канона“ (ч. 4). Едва ли е съвсем лесно да се представят в тезиси и анализи класическите творби на българската литература с автори от Ботев до Д. Димов, определяни като „златни“. Но М. Панайотова намира много верен подход да ги представи така, че да прозвучат актуално и съвсем адекватно на съвременните изисквания. Това е решението ѝ, отразено в заглавията, които са натоварени с основната задача да представят емблемните акценти в творчеството на разглежданите автори: „Борбата ,свободата и човекът в поезията на Ботев“, „Пиянството и лудостта в романа „Под игото“, „Чуждият Бай Ганю и преображенията на националното“, „Вапцаров през погледа на своите и на нашите съвременници“ и други. С много прецизни наблюдения е представена поезията на Ботев, за когото, както е известно, е много трудно да се пише. Представяйки неговата поетика, М. Панайотова посочва контрастните опозиции, дава съвсем ясен отговор на въпроса за избора и завета на бунтовника, търси аналогии с оплаквачките от фолклора в „Обесването на Васил Левски“ и т.н. Съвсем прецизно избрани са и репрезентативните текстове на български изследователи, като те търпят актуализиране. В частта за Ботев бих препоръчала позоваване и на текста на Роман Якобсон, който чрез анаграмен анализ доказва, че заглавието на последното Ботево стихотворение се съдържа в самия текст на творбата, а не е сложено от З. Стоянов.

Изследването на многократно четени творби от българската литературна класика – златна и нова – довежда читателя на тази част от труда до изводи с много широк концептуален обхват. И в това виждам поредния научен принос на М. Панайотова в нейната дисертация. Тя не само ги проследява и ги разкрива, а, което е по-важно, проследява чрез тях пораждането на нов тип мислене у съвременниците, на нов и различен тип четене на тези класически творби. В тази посока особено се отличават анализите на „Крадецът на праскови“ от Е. Станев и „Балада за Георг Хених“ от В. Пасков – възприемам ги като един вид литературноисторически опуси. Подобни думи може да се изрекат и за частта „Извън канона“, където е представена и женската лирика от 60-те години на XX век.

Като последствие от подобни наблюдения се налага изводът, че литературата – както трябва да бъде представена чрез образователните програми на МОН – не е просто набор от имена и творби, а е постъпателен процес „на кръстосване и съвместяване на противоречащи си мотиви и свободата и провокацията са необходими за постигане на тълкувателска

наслада“. Именно такава усещане поражда анализите на творбите от „новата класика“ като перформативен жест, който преодолява статуквото и внася новия полъх на модерното.

ПРОСПЕКТИВНОТО МИСЛЕНЕ. Този тип изследователски подход не се среща често, но е ясно заявен в дисертационния труд на проф. Магдалена Панайотова. Той присъства в частта с въпроса “Съвременен канон –възможен ли е? Ракурси и проблеми“ (ч. 5). Тази част от труда предвижда възможността да се разглеждат и изучават най-новите представители на съвременната българска литература. Именно разглеждайки особености и специфики на романите на Зл. Златанов и Г. Господинов, на творбите на Здр. Евтимова и М. Русков, А. Попов, М. Панайотова въвежда в образователния корпус един много продуктивен апостроф на литературноисторическия подход – какво се случва с литературата ни днес и как тя трябва да бъде четена, разбираана, интерпретирана.

Проспективното мислене на учения и преподавателя проф. Магдалена Панайотова още по-категорично е заявено и чрез тезите в заключението на дисертационния труд. Утвърждавайки важната задача да се изгради у учениците „мотивация и способност за саморефлексия“, тя убедено заявява: „Няма съмнение, че в последните десетилетия методическите акценти на литературното образование утвърждават идеята за игровото, свободно, вариативно обучение, което акцентира върху диалогичния модел и потенциала за модернизирание на образователното битие на литературата“ (с 355.). И това е отговорът на проф. М. Панайотова на променящата се „култура на четене“, на ролята на мрежата и на виртуалните игри, на трансформациите в ролята на учителя, на преобразеното тълкуване на литературата.

Уважаеми членове на научното жури!

Предлаганият дисертационен труд на проф. Магдалена Панайотова е инвентивен – той предлага нови възможности за реализиране на обучението по литература, буквално открива за образователния процес нови и наложили се в съвременността автори, в съзвучие с методическите акценти, въведени от МОН, представя литературата като постъпателен процес. Затова убедено предлагам дисертационният труд да бъде публикуван, за да послужи на модерното образование по литература. Качествата на дисертацията ме убеждават и категорично да предложа на уважаемото научно жури да присъди на проф. Магдалена Панайотова-Костова научната степен „доктор на науките“.

2 април 2024 г.

Проф. дн Румяна Дамянова

